

Torp, boplatslägen och vägar vid Erstorp i Borensberg

Arkeologisk utredning etapp 1
Arkeologisk förundersökning

Olivehult 10:3 och 10:6
Kristbergs socken
Motala kommun
Östergötland

Mattias Johansson

Torp, boplatslägen och vägar vid Erstorp i Borensberg

Arkeologisk utredning etapp 1
Arkeologisk förundersökning

Olivehult 10:3 och 10:6
Kristbergs socken
Motala kommun
Östergötland

Mattias Johansson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2017

Omslag: Torpet Erstorps läge (KM3) på norra sidan av Erstorpsvägen.
Foto från söder av Mattias Johansson.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954 och 695005.

ISBN 978-91-7453-598-3

Tryck: JustNu, Västerås 2017

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Natur- och kulturmiljö	9
Syfte	11
Metod och genomförande	11
Arkeologisk utredning	11
Arkeologisk förundersökning	12
Fördjupade kart- och arkivstudier	12
Resultat	14
Möjlig stenåldersboplats (KM1)	14
Torpläge för Grönvägen (KM2)	15
Torpläge för Erstorp (KM3)	20
Torpläge för Källsätter (KM4)	22
Äldre vägsträckning ”Gröna vägen” (KM5–6)	22
Äldre vägsträckning Husbyfjöl–Tjällmovägen (KM7)	25
Referenser	26
Otryckta källor	26
Kartmaterial	26
Övrigt arkivmaterial	26
Litteratur	27
Tekniska och administrativa uppgifter	28
Bilagor	29
Bilaga 1. Synliga objekt inom KM2	29
Bilaga 2. Schakttabell	30
Bilaga 3. Anläggningstabell	34
Bilaga 4. Fyndtabell	35

Figur 1. Läget för undersökningsområdet markerat med röd cirkel. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Med anledning av att Motala kommun planerar ett nytt verksamhetsområde vid Erstorp, i norra utkanten av Borensberg, har Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utfört en arkeologisk förundersökning i området. Förundersökningen har gjorts inom ett cirka 16,3 hektar stort område och har gjorts efter en arkeologisk utredning etapp 1. Även den senare utfördes av KM och redovisas i följande rapport.

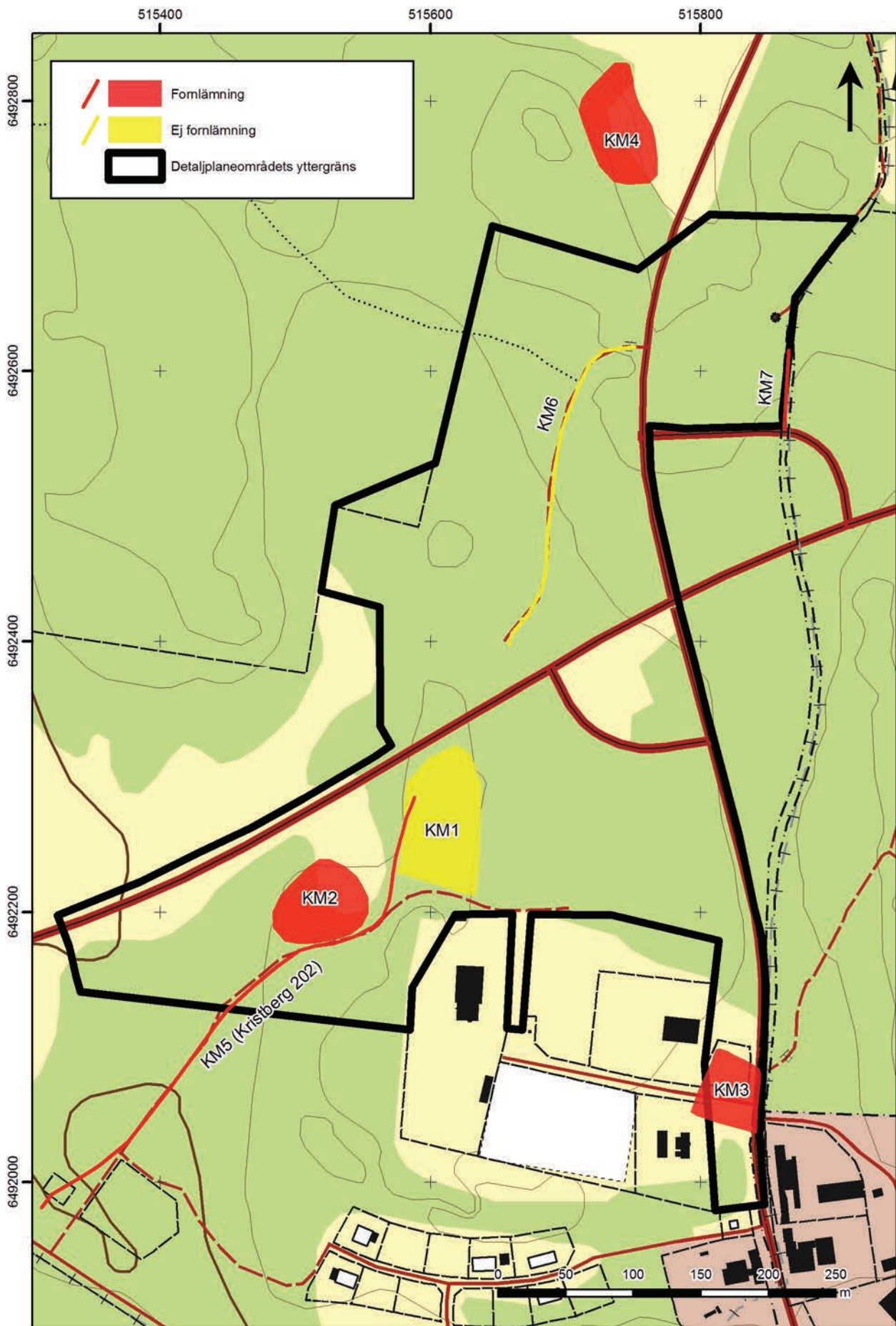
Den arkeologiska utredningen hade tidigare tagit fram sju objekt (KM objekt nr 1–7) som bedömdes nödvändiga att gå vidare med, nämligen ett möjligt boplatssläge från stenåldern, tre torplägen och flera äldre vägsträckningar. Av olika anledningar har flera av dessa objekt efter ursprungligt beslut tagits bort ur förundersökningen, så att endast tre av dessa objekt kom att undersökas genom markingrepp – boplatssläget och två av torplägena, Erstorp och Grönvägen. Vidare kom ett av de senare endast att undersökas med en avgränsande frågeställning.

Sammanfattningsvis har följande resultat och förslag till åtgärder kunnat ges:

- Att det tidigare möjliga boplatssläget (KM1) inte omfattade någon fornlämning och därför kan lämnas utan vidare antikvarisk åtgärd.
- Att flera lämningar efter torpet Grönvägen (KM2) kunde dokumenteras och därför föreslås gå vidare till slutundersökning.
- Att lämningar av torpet Erstorp (KM3) inte noterades utanför ett som parkyta planerat område. Lämningen uppfattas därtill som åtminstone delvis borttagen, även inom planerad parkyta. Lämningen föreslås kunna lämnas utan vidare antikvarisk åtgärd så länge markingrepp, såsom planerat, endast görs utanför just denna yta.
- Att läget för torpet Källsätter (KM4) inte berörs av detaljplanen och därför tillsvidare kan lämnas därhän.
- Att bara delar av den äldre väg, ”Gröna vägen”, som vägsträckningarna (KM5–6) varit delar av, kan bedömas som fornlämning. Arkeologiska undersökningar bör kunna reduceras till dokumentation och provtagningar i ett eller ett par väl valda sektioner av vägsträckningen på södra sidan av riksväg 34 (KM5) och kan lämpligast göras i anslutning till och i samband med slutundersökningen av torpet Grönvägen. Vidare bör den sträckning som bedöms som fornlämning kunna läggas samman med den sedan tidigare kända Kristberg 205.
- Att återstående äldre vägsträckning (KM7) inte berörs av detaljplanen och därför tillsvidare kan lämnas därhän.

Tabell 1. Resultatet av utredningen och förundersökningen i form av de objekt som identifierades i, och i anslutning till, det aktuella detaljplaneområdet. Antikvarisk status har ändrats sedan den arkeologiska utredningen (för karta, se figur 2).

Nr	Lämningstyp	Benämning	Antikvarisk bedömning
KM1	Boplat	–	Ej fornlämning
KM2	Lägenhetsbebyggelse, torp	Grönvägen	Fornlämning
KM3	Lägenhetsbebyggelse, torp	Erstorp	Fornlämning
KM4	Lägenhetsbebyggelse, torp	Källsätter	Fornlämning
KM5	Färdväg, vägbank	”Gröna vägen”	Fornlämning
KM6	Färdväg, vägbank	”Gröna vägen”	Ej fornlämning
KM7	Färdväg, vägbank	Husbyfjöl–Tjällmovägen	Fornlämning

Figur 2. Resultatet av arkeologisk utredning och förundersökning, i form av de objekt som identifierades i, och i anslutning till, detaljplaneområdet (se även tabell 1). Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:4 000.

Inledning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har utfört en arkeologisk utredning etapp 1 efter beslut från Länsstyrelsen Östergötland 2016-04-25 (dnr 431-2998-16) och därefter en efterföljande arkeologisk förundersökning efter beslut 2016-10-31 (dnr 431-6432-16), båda för Motala kommuns räkning. Den ursprungliga utredningsytan omfattande en yta om cirka 15,4 hektar och korrigerades vid förundersökningen till 16,3 hektar. Området gavs genom upprättandet av detaljplan för Erstorps verksamhetsområde i norra utkanten av Borensberg, Motala kommun.

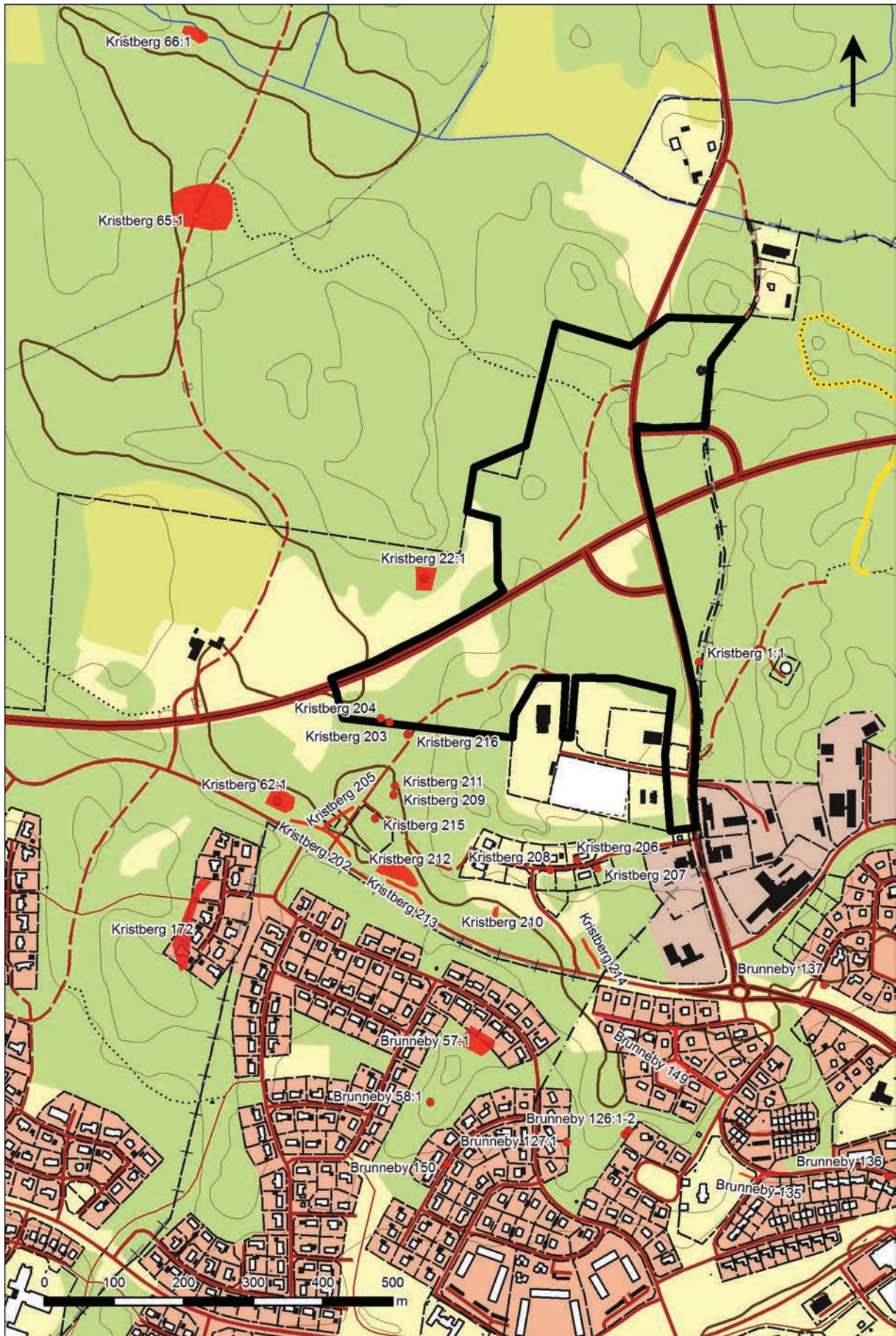
Sju objekt hade tagits fram vid den arkeologiska utredningen etapp 1, varav samtliga innefattades i beslutet om förundersökning. Dock har flera av objekten senare kunnat väljas bort från förundersökningen. Den arkeologiska utredningen etapp 1 har tidigare rapporterats i ett av Tom Carlsson författat PM från 2016-05-31, men redogörs för här mer ingående. Någon arkeologisk utredning etapp 2 har inte genomförts, utan valdes bort ur ärendegången, trots att en komplett antikvarisk bedömning av flera av objekten inte varit möjlig enbart utifrån resultatet av etapp 1.

Fältarbetet för den arkeologiska utredningen, etapp 1 utfördes av Tom Carlsson i början av maj 2016. Fältarbetet för förundersökningen utfördes sedan av Mattias Johansson och Maria Sjöquist under november 2016. Vid de senare undersökningarna deltog grävmaskinisterna Magnus Peterson och Michael Axbom vid Ljungsgårdens Gräv & Transport. Förberedande arkiv- och kartstudier har utförts av Mattias Johansson.

De sju objekt som vid utredningen bedömdes nödvändiga att gå vidare med omfattade ett möjligt boplatsläge från stenåldern (KM1), tre torplägen för torpen Grönvägen (KM2), Erstorp (KM3) och Källsätter (KM4) samt tre äldre vägobjekt, varav två i huvudsak omfattar en och samma vägsträckning, ”Gröna vägen” (KM5–6) och ett utgör en mindre del av en äldre sträckning av landsvägen mellan Husbyfjöl och Tjällmo (KM7).

Efter författande av förundersökningens undersökningsplan kunde två av objekten, torpet Källsätter (KM4) och landsvägssträckningen (KM7), undvikas från planerad exploatering. De låg i yttersta kanten av detaljplaneområdet. Vidare planerades en mindre parkyta på platsen för torpet Erstorp (KM3), varvid lämningen bedömdes endast behöva undersökas med en avgränsande frågeställning längs ytterkanterna av denna parkyta.

Bedömningen av vägsträckningarna har efter den arkeologiska utredningen etapp 1 kommit att förändras något. Därtill bedömdes under förundersökningens fältarbete att ett markingrepp i de äldre vägsträckningarna KM5–6 var mindre lämpliga vid tidpunkten. Därför undveks markingreppet med bedömningen att de lika väl kunde utföras vid en slutundersökning.

Figur 3. Fornminnesmiljön kring undersökningsområdet inför förundersökningen. Lämningar från FMIS (digitala fornminnesregistret) markerade med rött och nummerade. Detaljplaneområdet inom fet svart linje. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:8 000.

Natur- och kulturmiljö

Detaljplaneområdet ligger i norra utkanten av Borensberg. Borensberg är beläget i randzonen mellan Östergötlands två landskapstyper – Östgötaslätten i söder och den skogrika delen i norr. Mellan dessa landskapstyper skär en förkastningspricka vari Motala ström rinner från Vättern i väster till sitt utlopp i Östersjön, bland annat genom sjön Boren på sina 74 meter över havet. Borensberg ligger vid Borens strand, vid inloppet av Motala ström. Strömmen har sedan långt tillbaka i tiden varit en viktig ekonomisk faktor – som kommunikationsled, näringsfång och vattenkraft. Norrut från strömmen och sjön höjer sig landet relativt kraftigt. Närmast Boren är jordarterna blandade med morän, silt och stora isälvsavlagringar.

Samhället Borensberg hette i äldre tider Husbyfjöl och nämns i historiska källor tidigast 1307 (OAU, Brunneby socken). Namnet Borensberg tillkom under tidigt 1900-tal. Ort-namnet visar på förekomsten av en *husaby* på platsen, en typ av kungsgård som omnämns i de medeltida landskapslagarna och som allmänt antagits uppstått mer eller mindre som en institution under tidig medeltid eller yngsta vikingatid, liksom på ett tidigt vägsystem med en över strömmen tidigt befintlig broövergång, jämför fornsvenska *fiol*, *fiäl*, ”spång, stock, bräde” (Nordén 1938:291 ff; Svenskt ortnamnslexikon 2003:136f). Platsen har tidigt haft en viktig betydelse med gästgiveri, vägförarkapell och tingsplats (Gottlieb 1949:40). På flera håll inne i samhället har fornlämningar påträffats i form av kulturlager, härdrester och gropar. Dateringarna från dessa spänner från senneolitikum till medeltid (Räf 2004; Samuelsson 2011), men de flesta lösfynd som påträffats i samhället är från stenåldern.

På senare år har några stenåldersboplatser kunnat noteras i området omedelbart norr om Motala ström, i lägen som avviker från de traditionellt strandnära, häribland vid Kungs Norrby, Hällalund och Kristbergs kyrka (Carlsson & Hagberg 2014; Holm 2014; Säll & Johansson 2015; Kennebjörk & Berggren *under arbete*; Kennebjörk & Johansson *manus*). Stenåldersboplatserna i denna del av landskapet bör också ses i förhållande till Motala ström, som måste ha utgjort den viktigaste kommunikationsleden i området, med det unika, framför allt mesolitiska bebyggelsekomplexet i Motala, som viktigaste nod (Molin m.fl. 2014).

De aktuella arkeologiska objekten som behandlas i denna rapport ligger på nivåer mellan 95 och 115 meter över havet, på en dryg kilometer från Motala ström och sjön Boren i söder, och således på cirka 20–40 meter över vattendragens nivåer. Idag utgörs området främst av skogsmark norr om fjärrvärmeverket och avfallsanläggningen i utkanten av Borensberg och på ömse sidor om den nuvarande öst–västliga sträckningen av riksväg 34, som här har byggts som förbifart kring Borensberg på 1990-talet. I anslutning till värmeverkets och avfallsanläggningens nuvarande läge låg tidigare en cementfabrik och runt detta finns omfattande störningar i landskapet i form av stora sand- och grustag. Områdets tudelning genom vägbygget på 1990-talet har kraftigt förändrat landskapsbilden och gjort att flertalet äldre vägar skurits av förbifarten och därmed upphört att nyttjas. Omedelbart söder och sydväst om undersökningsområdet har nyligen framkommit två mindre stenåldersboplatser med kvarts- och flintmaterial, utan att några anläggningar framkommit. I samband med detta undersöktes även en äldre sträckning av landsvägen Husbyfjöl–Motala, varvid de äldsta lagren kunde ¹⁴C-dateras till 1000- eller 1100-tal. Även ”Gröna vägens” anslutning till landsvägen undersöktes (Holm 2014; Säll & Johansson 2015).

Historiskt ligger detaljplaneområdet till största delen inom vad som var gården Dansätters ägor och de yttersta västra delarna av området sticker in i vad som var gården Svansätters ägor. Gränsen mellan de båda gårdarna har dock tvistats om och reglerades först i en lantmäteriakt som vann godkännande 1807 (LMA 05-KRI-47). Gårdarna hamnade under Olivehult 1861 respektive 1901. Under loppet av 1900-talet har gårdarna köpts upp av Motala kommun och tappat sina självständiga enhetsnamn, Dansätter och Svansätter,

i fastighetsregistret. Torpen Grönvägen, Erstorp och Källsätter har alla legat under Dansätter öster om det tvistiga området. En snabb titt på det historiska kartmaterialet och ägostrukturen i området antyder att Dansätter har ett ursprung som avgårdahemman under det närbelägna Hälla. Dansätter tycks sakna medeltida belägg, men hemmanet upptas åtminstone i Älvsborgs lösen från 1571 (vol. 5:13). I övrigt kan noteras det frekventa ortnamnsledet *-sätter* i just detta område, för såväl hemman som torp. Under Dansätter har det, förutom Källsätter, även funnits ett Gubbsätter och ett Hällsätter. Betydelsen för ortnamnselementet *sätter*, ”utmarksäng” eller ”skogsäng” (Svenskt ortnamnslexikon 2003:308), förklarar delvis det sammanhang i vilket en bebyggelseexpansion i historisk tid skett i området.

Figur 4. Läget för torpet Grönvägen, KM2, från nordost. Foto Maria Sjöquist.

Figur 5. Läget för torpet Erstorp, KM3, från söder. Foto Mattias Johansson.

Syfte

Den arkeologiska utredningen etapp 1 avsåg att fastställa om fornlämningar berördes av den aktuella planerade exploateringen. Den arkeologiska förundersökningen avsåg i första hand att avgränsa fornlämningarna rumsligt, men även att fastställa och beskriva fornlämningens karaktär, datering, utbredning, omfattning, sammansättning och komplexitet.

Eftersom ingen arkeologisk utredning etapp 2 kom att genomföras fick förundersökningen, åtminstone inledningsvis, även omfattas av frågeställningar som svarade på om objekten kunde bedömas som fornlämningar. Denna frågeställning uttrycktes också explicit redan i beslutet gällande KM1, det möjliga boplatsläget från stenåldern.

För att kunna rikta frågeställningarna inför eventuellt kommande undersökningar av torpen ansågs platsernas funktion vara av särskilt stort intresse. Detta med tanke på lämningstypens heterogenitet. Vad har torparna haft för bisysslor och hur har platserna förändrats i förhållande till de här bosatta familjerna, som med olika tidsintervall avlöser varandra på platserna? En viktig fråga var även avgränsningen framåt i tid och hur man kan förhålla sig till en lämning som endast delvis kan ges säkra dateringar före och efter 1850.

Rapporten utgör först och främst beslutsunderlag för länsstyrelse och kommun och ska ligga till grund för bedömning av kunskapspotential, vidare beslut i ärendet samt kommande ärenden i närområdet.

Metod och genomförande

Arkeologisk utredning

Den arkeologiska utredningen etapp 1 genomfördes som en fältinventering föregången av kart- och arkivstudier. Utredningens material har bearbetats i GIS-miljö med hjälp av ArcGIS 10. De lämningar som påträffades inom det nu aktuella utredningsområdet redovisas i föreliggande rapport som objekt KM1–7.

Kart- och arkivstudier gjordes genom bearbetning och analys av:

- Studier av äldre arkeologiskt rapportmaterial i närområdet, tillhandahållet av bland annat genom Riksantikvarieämbetets öppna arkiv Samla.
- Historiskt kartmaterial, inhämtat från karttjänsten Historiska kartor på Lantmäteriets webbplats. Här ingår material från Rikets allmänna kartverk (RAK), Lantmäterimyndighetens arkiv (LMA) och Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS).
- Det digitala fornminnesregistret, FMIS, tillgängligt på Riksantikvarieämbetets webbplats, tillsammans med den på samma webbplats tillgängliga höjddatan/terrängskuggningen i form av Lidar-/LAS-data.
- Jordartskarta, skala 1:25 000–1:100 000 som pdf-karta, tillhandahållet av Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) genom webbtjänsten Kartvisaren.

Fältinventeringen genomfördes därefter i maj 2016 med varierande vegetation och därmed även varierande siktförhållande. I vissa områden fanns hög barrskog, i andra mer slyg och grönskande vegetation. De sedan tidigare registrerade lämningarna strax utanför utredningsområdet besiktades, liksom lägen påvisade genom kart- och arkivstudier, varefter området även fältinventerades som helhet. Under fältinventeringen dokumenterades och beskrevs alla lämningar utifrån FMIS-standard och genom fotografering.

Arkeologisk förundersökning

Den arkeologiska förundersökningens fältarbete genomfördes med några olika strategier beroende på objekt. På det möjliga boplatsläget från stenåldern (KM1) genomfördes en sökschaktning motsvarande en arkeologisk utredning etapp 2. Ett av torplägena, Erstorp (KM3), undersöktes med en avgränsande schaktning och ett annat, Grönvägen (KM2), undersöktes genom en begränsad delundersökning av ytan. Efter fältarbetet analyserades och bearbetades dokumentationen och fyndmaterialet. I samband med detta gjordes fördjupade kart- och arkivstudier, främst för att få ytterligare svar på frågor kring torpens funktion och datering. Den grävande fältundersökningen genomfördes under november månad 2016 – dessvärre kom efter fältstart ett kraftigare snöfall som försämrade möjligheterna att göra observationer i terrängen före schaktning.

Vid schaktningarna grävdes matjord och mänskligt påförda lager maskinellt och skiktvis ner till orörd nivå. Schakt och framkomna arkeologiska anläggningar mättes in med hjälp av RTK och dokumenterades genom beskrivningar och fotografering. Ett mindre urval av anläggningarna undersöktes genom sektionsgrävning för hand, varvid ena halva lämnades oundersökt inför kommande undersökningar.

Vid den fördjupade kart- och arkivstudien genomgicks mantalslängder och enstaka jordeböcker från 1700-talet, samt husförhörslängder, församlingsböcker och ministerialböcker från Kristbergs kyrkoarkiv från 1700- och 1800-talet. Materialet har inhämtats från webbtjänsterna SVAR och ArkivDigital. Historiskt kartmaterial, har inhämtats från karttjänsten Historiska kartor på Lantmäteriets webbplats. För kunskap om torplägenas senare historia, framför allt från 1900-talets mitt och framåt, övergivande och rivning, har Sveriges Hembygdsförbunds webbplats Bygdeband använts.

En mindre keramikanalys utifrån fotograferat fyndmaterial genomfördes av Mathias Bäck, Arkeologerna. Analysen bidrog framför allt med dateringar för torpläget Grönvägen (KM 2). Någon specialregistrering har inte gjorts, utan kommentarerna från analysen har inkluderats i fyndtabellen. Benmaterialet har även hastigt setts över av Josefina Kennebjörk, som preliminärt kunnat bestämma en del obrända bitar.

Fördjupade kart- och arkivstudier

I mantalslängderna uppträder *Källsätter* första gången 1726. Namnformerna *Källsätter* och *Tjällsätter* förekommer under hela perioden, den senare formen har sannolikt genom en felläsning föranlett varianten *Trälsätter* som genomgående står i längderna 1743–1747. Namnet *Grönvägen* nämns i mantalslängderna första gången 1758 och *Erstorp* första gången 1768, men det är utifrån kyrkböckerna tydligt att enheterna funnits tidigare. I en dopnotis från 1720 upptas en hustru i *Källsätter* som ett av dopvittnena och i en vigselnotis från 1751 är mannen från *Källsätter* och kvinnan piga i *Grönvägen*. Det finns i materialet också notiser som föranleder uppfattningen att några enheter kan ha bytt namn och i själva verket är ännu äldre. I mantalslängderna finns under *Dansätter* även en lägenhet *Jonstorp* 1726–1753. I en vigselnotis från 1758 är mannen en skomakare Johan Börjesson i *Jonstorp* och kvinnan piga i *Källsätter*. Av allt att döma är skomakaren identisk med den ogifte Johan som finns i mantalslängden i *Grönvägen* 1758 och sedan med hustru där 1759–1765. I den äldsta husförhörslängden från 1762–1764 står samme Johan med hustru i just *Jonstorp*, medan *Grönvägen* istället står som en marginalanteckning vid sidan av en *Pål* i *Källsätter*, som finns i mantalslängden i just *Källsätter* fram till 1761, men som enligt en dopnotis från 1762 finns i *Jonstorp*. *Jonstorp* måste med andra ord vara identiskt med *Grönvägen* och namnskiftet skett successivt under 1750- och 1760-talet. *Erstorp* upptas i mantalslängden 1768 med ett hushåll som tycks finnas på samma ställe även 1764–1767. I dessa längder är dock inte platsen namngiven, 1767 redogörs för *en stuga* och

dessförinnan redovisas hushållet direkt efter Grönvägen. Torpet saknas i äldsta husförhörslängden från 1762–1764. Slutligen kan redovisas att det tidigt funnits ett ryttartorp på Dansätter som inte nödvändigtvis legat på den plats soldat- eller grenadjärstorpet Gråhålla senare finns i kartmaterialet. Åtminstone 1709 redovisas begravningen av en ryttare Dunder, bosatt på Dansätters ägor och alltså inte på själva gården.

I mantalslängden 1721 redovisas att ett torp på Dansätters ägor är raserat – detta redovisas varken i längder före eller efter detta år. I en jordebok från 1743 upptas tre enheter under Dansätter utan att de namnges – ett ryttartorp, ett torp och en backstuga. Källsätter kallas torp redan i mantalslängden 1745, vilket verkar vara den äldsta mantalslängden som redovisar den typ av information som meddelar vilken typ av bebyggelse det rör sig om. Rimligen är det Källsätter som avses med torpet i jordeboken 1743 och kanske redan i mantalslängden 1721. Grönvägen (Jonstorp) är troligen backstugan som omnämns i jordeboken 1743. Enheten kallas stuga och inte torp i mantalslängderna 1745–1746 och måste vara identisk med den icke namngivna stuga som finns i mantalslängden 1754–1757. Därefter, åren 1758–1768, upptas i längderna Grönvägen utan att det kallas torp, något som med säkerhet sker första gången 1771. Erstorp tycks på liknande sätt vara identisk med en icke namngiven stuga i mantalslängderna 1764–1767 och, samtidigt som namnet Erstorp uppträder i mantalslängden 1768, omnämns också en torpare i Erstorp i kyrkoböckerna, men något senare i mantalslängderna 1784–1785, är Erstorp återigen redovisat som stuga. I husförhörslängden 1821–1825 noteras för några få år att enheten ”[b]rukas till gården, är således inte nu mera torp”.

Relationen mellan de tidiga torpen och beläggen för dem i det historiska källmaterialet är problematiska. Enheterna finns bevisligen innan de uppträder i längderna, tycks åtminstone i något fall ha bytt namn och flera senare enheter kan till en början mycket väl ha gått under ett gemensamt namn. I en mantalslängd från 1771 omnämns vid sidan av torparen i Källsätter en spinnerska på samma ställe. Som nämnts tidigare kallas Johan i Grönvägen (Jonstorp) skomakare 1758, men inte senare. Det här är dock de enda yrkestitlarna som har påträffats i materialet fram till 1850. Enheterna är upptagna på utmarken till en ensamgård, dock inte särdeles långt utanför inägomarken.

Sammanfattningsvis kan sägas att Källsätter och Grönvägen tycks ha tillkommit cirka 1720, i det förra fallet troligen som torp, i det senare som backstuga och under namnet Jonstorp, där sedan en person som kallas skomakare finns på 1750- och 1760-talet. Erstorp måste ha tillkommit som backstuga på 1760-talet, men både Grönvägen och Erstorp är sedan torp från cirka 1770. Även om de båda senare faller tillbaka som backstugor under kortare perioder är statusen som torp från 1790-talet och framåt mer eller mindre fast för alla tre enheterna.

Källsätter ska ha övergivits 1900 då sista inneboende flyttade ut. Därefter fortsätter dock en familj skrivas på torpet fram till 1940-talet, även om de i församlingsboken 1906–1911 noteras ”bo vid Bäckén” och församlingsboken 1923–1940 säger att torpet är ”nedrivit, folket bor i Bäckén” (Bygdeband: Källsätter; Kristberg AIIa:3, AIIa:7). Grönvägen fanns på plats tills det bortforslades 2006. Sista fasta inneboende avled 1978, men bodde sin sista tid på ålderdomshem. Därefter användes torpet som sommarbostad in på 1990-talet. Erstorp ska ha bebotts fram till 1952. Boningshuset kom sedan att användas som kontor och ladugården som verkstad på 1980-talet. Boningshuset revs på 1990-talet och ladugården 2001 (Bygdeband: Grönvägen, Erstorp). Vid samtal med besökare på platsen ansågs att torpet Erstorp ska ha schaktats bort för runt tio år sedan.

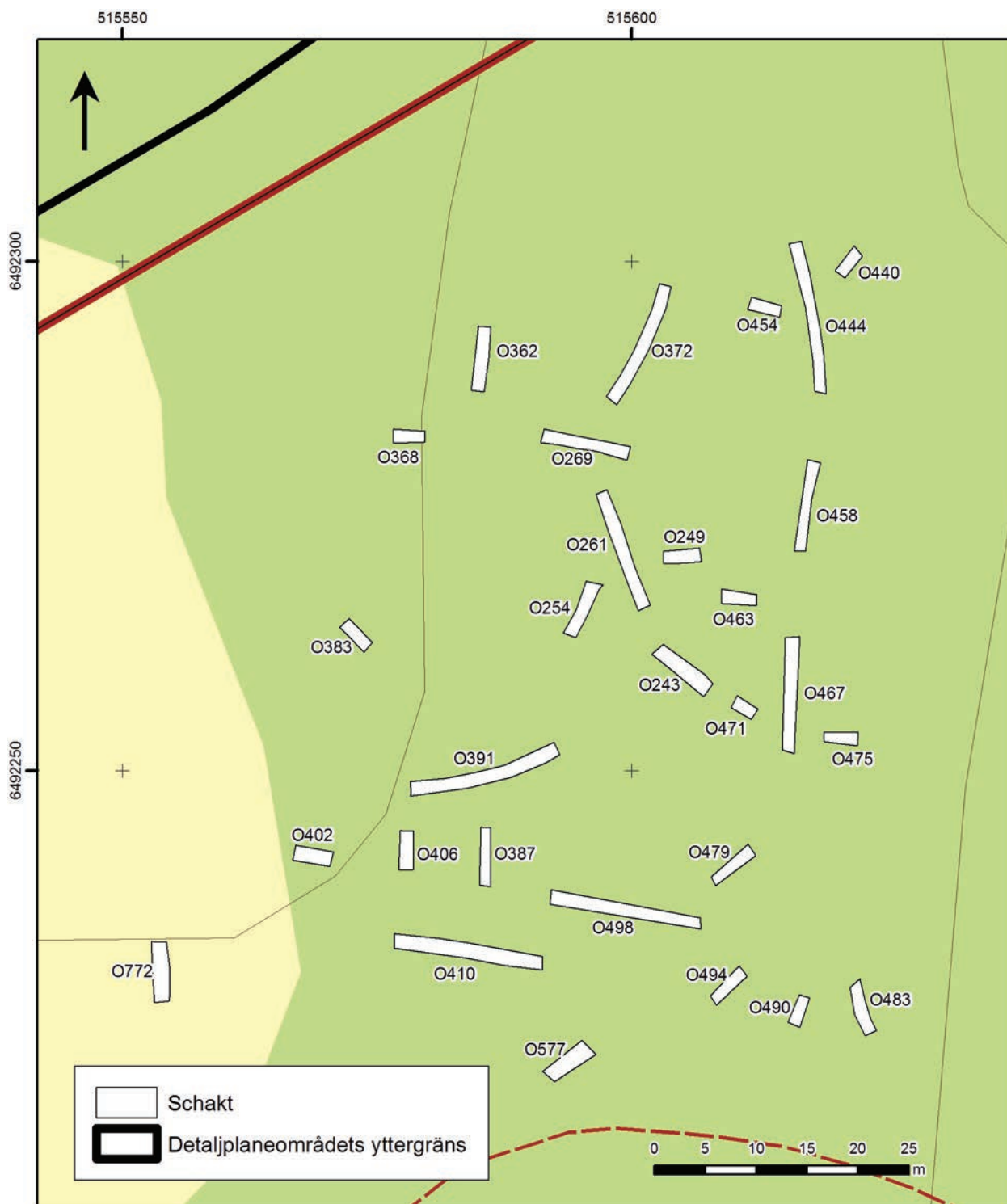
Resultat

Möjlig stenåldersboplats (KM1)

Vid utredningen föreslogs en cirka 5 300 m² stor yta som en möjlig stenåldersboplats, belägen på en ås orienterad i nord-sydlig riktning i södra delen av detaljplaneområdet. Åsen anslöt till en våtmark åt öster och ytmaterialen uppe på åsen bestod av grus och sand. På ytan, som dominerades av högväxt tallskog, grävdes 28 sökschakt vid förundersökningen fördelade över hela ytan utan att några anläggningar eller något fyndmaterial framkom. Ytan kunde därefter avfärdas som möjlig fornlämning.

*Figur 6. Sökschaktning på KM1, den tidigare möjliga stenåldersboplatsen. Schakt O249 från öster.
Foto Mattias Johansson.*

Figur 7. Plan över de upptagna sökschakten på KM1. Skala 1:600.

Torpläge för Grönvägen (KM2)

I sydöstra delen av detaljplaneområdet finns lämningarna efter torpet *Grönvägen*. Platsen har markerats med en torpinventeringsskylt på nordvästra sidan av en skogsväg som är del av samma äldre vägsträckning som i föreliggande rapport benämns KM5 och KM6, och som av lokalbefolkningen kallas ”Gröna vägen”. Namnet på torpet har helt säkert sitt ursprung i namnet på vägen. För detta talar även det parallella användandet av namnen Jonstorp och Grönvägen under 1700-talets mitt. Skylten står på den plats där bostadshuset låg på ekonomiska kartan 1948 respektive 1980. På kartorna finns bakom huset även två ekonomibygnader på rad åt nordväst, ute i vad som idag är en hästhage.

Genom historiska kartstudier har ett flertal äldre byggnaderna kunnat konstateras på häradsekonomiska kartan från 1868–1877, liksom på en karta över Olivehults ägor med underliggande hemman från 1883. Den yngre av dessa båda kartor visar tre byggnader cirka 30–60 meter längre åt sydväst. På samma karta finns även ett rektangulärt impediment inritat. Impedimentet och det största av kartans tre byggnader stämmer väl överens med de två byggnader som finns upptagna på häradsekonomiska kartan. Vidare finns en serie kartor från den ovan nämnda gränstvisten mellan Dansätters och Svansätters ägor från tiden 1798–1808, där Grönvägen markeras med en schematisk hussymbol för torpet. Denna symbol säger givetvis inget om det verkliga antalet byggnader vid torpet, men läget stämmer mycket väl med det utritade impedimentet på 1883 års karta (jämför figur 8).

Figur 8. Historiska kartor för torpläget Grönvägen, KM2. Alla fyra kartutsnitt har markererensad, dagsaktuell fastighetskarta lagd transparent ovanpå och redovisar i alla fyra fall exakt samma geografiska yta. Överst till vänster en råkängskarta upprättad 1798 (LMA 05-KRI-46), överst till höger häradsekonomiska kartan från 1868–1877 (J112-55-16), nederst till vänster en kartläggning av Olivehult med underliggande enheter från 1883 (LMA 05-KRI-76) och nedan till höger ekonomiska kartan från 1948 (J133-8F8d). Skala 1:2 500.

I terrängen syntes vid schaktningen ett röse, A433, uppfattat som ett spismursröse. Runt omkring röset kunde en stenpackning eller -samling konstateras, A419, som eventuellt utgör lämningarna efter en byggnad. Vid röset påträffades även en del skrot, däribland en bakugnsfront med texten ”No. 1”. Dessa spår motsvarar den större de tre byggnaderna på 1883 års karta.

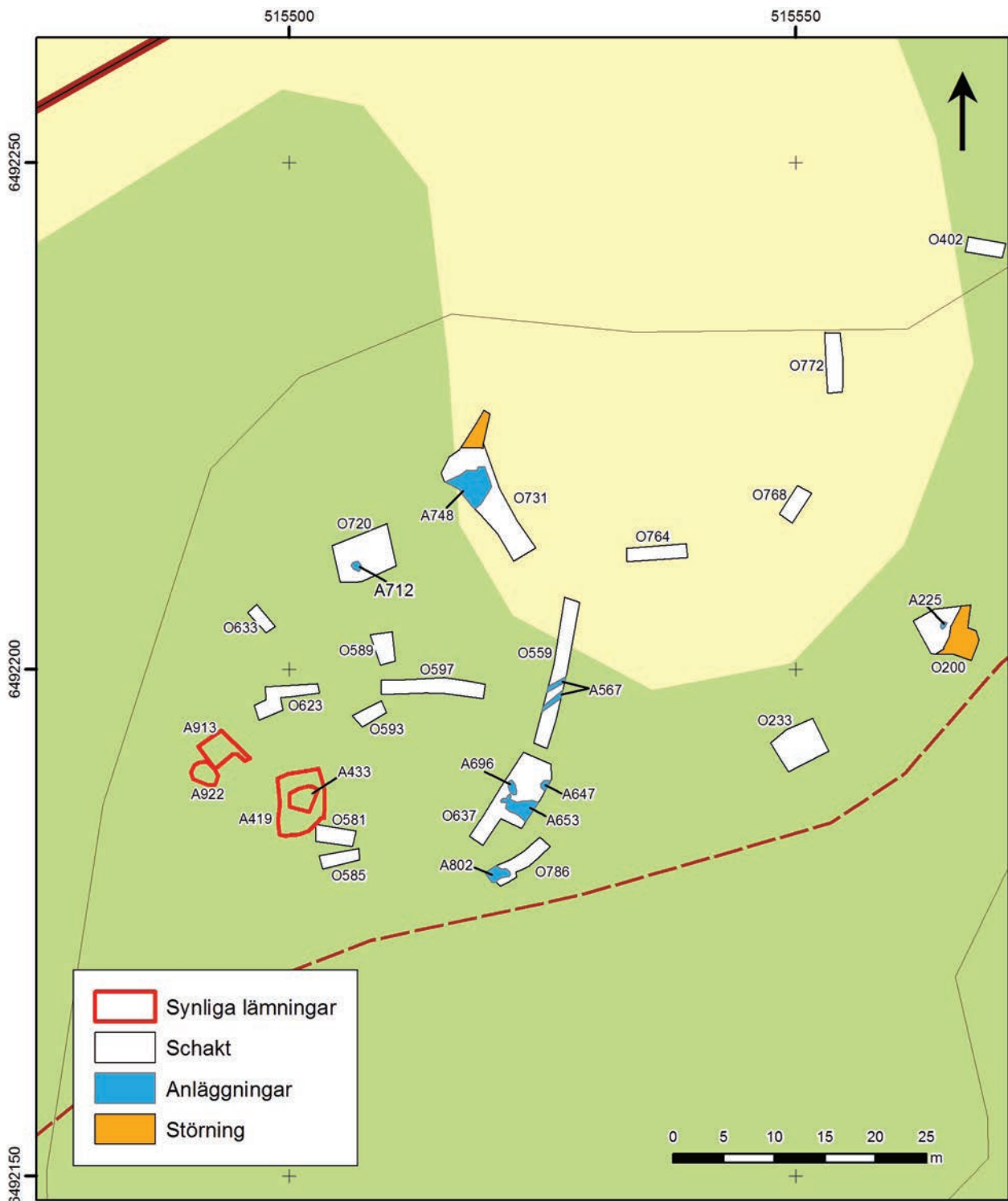
En rektangulär stensyllsgrund, A913, orienterad i nordväst–sydöstlig riktning, noterades cirka 5 meter nordväst om röset. Grunden motsvarar ett av de två andra husen på kartan från 1883 och lämningarna antyder eventuellt en indelning i två rum. Omedelbart söder om grunden noterades en mindre stensamling/-packning, A922.

Figur 9. Stenröse, A433, uppfattat som spismursröse, vid torpläget Grönvägen, KM2. Foto från väster av Maria Sjöquist.

Figur 10. Syllstensgrund, A913, vid torpläget Grönvägen, KM2. Foto från väster av Maria Sjöquist.

Figur 11. Plan över schakt, anläggningar och synliga lämningar ovan mark vid torpläget Grönvägem, KM2. Skala 1:600.

På platsen för torpläget grävdes totalt 17 schakt vid förundersökningen. De schakt som lades ut närmast sydost om röset saknade spår efter torplämning. Däremot påträffades i matjorden i schaktet norr om de synliga lämningarna, O623, några av de äldsta fynden. Två skärvor hornmålad keramik från detta schakt kan dateras till cirka 1670–1710 (Bäck, mejlkorrespondens 2017-02-01). I några av de schakt som lades ut öster och nordöst om de synliga lämningarna påträffades anläggningar på ett avstånd av cirka 15–35 meter från dessa. Dessa bestod av gropar, stensättningar och obestämda mörkfärgningar och bör i någon mån utgöra lämningar efter torpet. I dessa anläggningar, i

matjordslagret liksom i ett mer krispigt, något askinblandat, gråbrunt lager som påträffades mellan matjorden och undergrunden i några av schakten (A637, A731 och A764), framkom en del keramik, till huvuddelen bestående av skålar och tallrikar av yngre rödgods, men även en skärva av fajans och en annan av ett ljusbrännande lergods, som inte verkar vara inhemskt. Rödgodset från A748 har allmänt kunnat tidfästas till mitten eller andra halvan av 1700-talet, medan det andra keramikmaterialet, inklusive fajansen och det troliga importgodset, med viss försiktighet och mer specifikt kan föras till tiden från cirka 1710/20 fram till cirka 1780. I det ovan omtalade gråbruna lagret påträffades även en bit svart kakel, som bedömdes kunna vara från slutet av 1600-talet eller början av 1700-talet (Bäck, mejlkorrespondens 2017-02-01 och 2017-02-02). Utöver den insamlade keramiken påträffades även ett flertal skärvor uppenbart yngre keramik, huvudsakligen flintgods, som inte kom att samlas in.

Förutom keramiken framkom en del buteljglas – i stenpackningen i anläggningen A748 framkom en bottenskräva med texten ”5 LIT. SURTE”. Surte glasbruk ska ha påbörjat sin tillverkning av buteljer först 1868, vilket ger en betydligt senare datering än det 150–200 år äldre barockkaklet och det kring 100 år äldre rödgodsmaterialet från samma anläggning. Sannolikt är jordmassorna på sina håll något sammanrörda och störda från senare aktivitet på platsen. I materialet framkom dessutom annat tunnare glas, fönsterglas, både av äldre ljusgrönt liksom senare ofärgat, samt en bit som får antas vara pressglas. Därtill har i samma kontexter framkommit ett benmaterial av både bränt och obränt ben, i det

Figur 12. Rödgods med bornmålade dekorationer, som preliminärt bör kunna dateras till 1600-talets sista decennier. Till vänster F14 och till höger F15. Skala 1:1. Foto Mattias Johansson.

Figur 13. Anläggningen A748, en stenpackning i schaktet O731 vid torpläget Grönvägen, KM2. Foto från nordost av Maria Sjöquist.

senare fanns nöt och get/får representerat (Kennebjörk, muntligen 2017-02-02). Därtill har i samma kontexter framkommit handsmidd spik och ett fåtal mindre järnbleck som ej har tillvaratagits. I schakten O623 och O637 kunde konstateras en hel del sekundärbränt taktegel, något som bör antyda en senare brand på platsen. Detta liksom annat tegel som framkommit i det stora flertalet av schakten från ytan har inte heller tillvaratagits.

Sammantaget bekräftar fyndmaterialet en bebyggelse på platsen som föregår arkivmaterialets *Grönvägen*, och stämmer väl med att enheten *Jonstorp* verkligen är en föregångare. Det keramikmaterial som bedömts av Mathias Bäck visar enligt honom på en tyngdpunkt i perioden 1720/30–1760, även om det finns ett fåtal fynd som snarare bör kunna knytas till slutet av 1600-talet (Bäck, mejlkorrespondens 2017-02-01). Antagandet utifrån arkivmaterialet om att *Jonstorp* tillkommit runt 1720 verkar alltså kunna bekräftas utifrån fyndmaterialet. Emellertid finns utrymme i arkivmaterialet för att ett ännu äldre torp under Dansätter skulle kunna ha varit beläget på samma plats. Däremot finns inget i fyndmaterialet eller i de påträffade anläggningarnas och lämningarnas utformning som i det här skedet kan säga något om de inneboende haft några särskilda yrken eller roller i lokalsamhället eller på vilken socioekonomisk nivå de kan antas ha befunnit sig på.

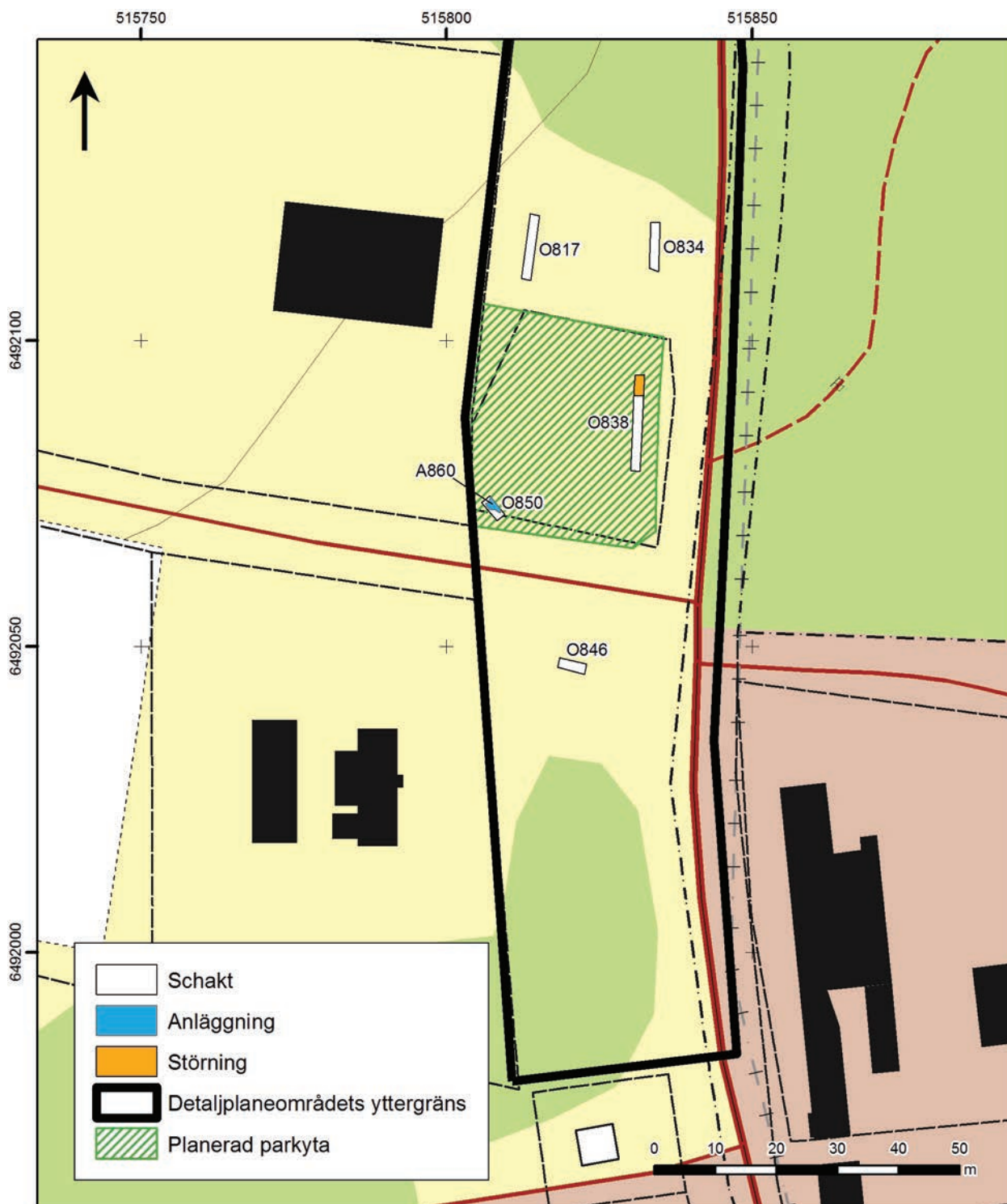
Genom en sammanvägning av arkeologiska objekt, såväl synliga ovan mark som dolda under matjorden, fyndmaterial och observationer på historiska kartmaterial, kan en cirka 75 × 60 meter stor fornlämning ringas in som härmed också föreslås för vidare undersökningar om ytan fortsatt är aktuell för kommande exploateringar.

Torpläge för Erstorp (KM3)

Vid den arkeologiska utredningen föreslogs även torpläget Erstorp som möjlig fornlämning (KM3). Lämningen har genom kart- och arkivstudier kunnat föras till tiden före 1850. Enheten tycks kunna beläggas från 1764 och med säkerhet från 1768. Lämningen kan ringas in genom en sammanvägning av kartmaterial från 1790-talet och framåt. I samband med planeringen till förundersökningen framkom att den föreslagna ytan till stora delar sammanföll med vad som detaljplanerades som parkyta. Därmed beslutade länsstyrelsen att det endast krävdes en avgränsande sökschaktning runt parkytans ytterkanter för att se om någon fornlämning kunde konstateras utanför densamma – med anledning av hur detaljplaneområdet i övrigt ligger i förhållande till fornlämningen handlar det framför allt om frågeställningar om avgränsning åt norr och söder. Totalt grävdes fem sökschakt vid förundersökningen.

Två schakt upptogs omedelbart norr om parkytan, utanför denna. Inga lämningar efter torpet framkom i något dessa båda schakt. I det östra, O834, framkom hårt packade, påförda gruslager som måste ha utgjort en avfart från den anslutande landsvägen. Denna avfart motsvarar den väg som finns upptagen första gången på ekonomiska kartan från 1948 mellan Grönvägen och Erstorp (J133-8F8d). Vägen får betraktas som relativt sentida och kan inte betraktas som fornlämning. Även på södra sidan om parkytan, söder om vägen in mot värmeverket och avfallsanläggningen, upptogs ett schakt. Inte heller här framkom några spår efter torplämningen. Utsikterna att påträffa lämningar söder om vägen dömdes ut helt utifrån detta sökschakt.

Återstår då två schakt som togs upp inom parkytan i dess ytterkanter. Ett av dem, O838, togs upp längs med ytans östra sida. Detta schakt innefattade i dess norra ände en djup sentida störning. I övrigt fanns i schaktets södra del några grunda sotfläckar, dock inga konkreta anläggningar. Det andra schaktet, O850, innehöll en stenpackning, i vars yta påträffades en del av en slipsten (figur 15). I övrigt uppfattades stenpackningen delvis kunna utgöra en stensyllsgrund för en äldre byggnad. Läget för denna stenpackning motsvarar läget för en längre byggnad, uppenbarligen Erstorps ladugård som den låg enligt det bevarade kartmaterialet från 1800-talets andra hälft.

Figur 14. Plan över schakt och anläggningar vid torpläget Erstorp, KM3. Skala 1:1 000.

Den fornlämning som torpläget får anses utgöra kan inte med säkerhet sägas vara avgränsad med de sökschakt som gjordes under förundersökningen. Utanför parkytan saknas lämningar efter torplämningen. I östra delen av parkytan tycks lämningen borttagen och uppgifterna om att torpet helt eller delvis blivit bortschaktat under 1990- eller 2000-talet kan mycket möjligt vara korrekta. Däremot tycks lämningen delvis finnas kvar i ytans sydvästra del. Med detta sagt synes inga hinder för exploatering utanför parkytan, så länge ytans gränser i enlighet med detta dokument iakttas.

Figur 15. Slipsten funnen vid torpläget Erstorp, KM3. Foto Mattias Johansson.

Torpläge för Källsätter (KM4)

Torpläget Källsätter föreslogs som möjlig fornlämning vid den arkeologiska utredningen (KM4), men var aldrig aktuell för förundersökning och besöktes inte vid densamma. Lämningen har genom kart- och arkivstudier kunnat föras till tiden före 1850. Äldsta funna belägg är från 1720, även om enheten kan vara äldre. Efterleden *-sätter* i ortnamnet skiljer sig inte från de som förekommer i det överordnande hemmanet Dansätter, vars namn i sin tur åtminstone finns belagt från 1500-talet.

Lämningen kan ringas in genom en sammanvägning av kartmaterial från 1790-talet och framåt. På detaljplanekartan finns en husgrund utritad inom denna yta, vilket visar att fysiska lämningar är synliga på platsen. Lämningen bedöms som fornlämning, men då den ligger utanför detaljplaneområdet kan den lämnas därhän för vidare åtgärder.

Äldre vägsträckning "Gröna vägen" (KM5–6)

Den väg som här kallas *Gröna vägen* föreslogs sträckvis som fornlämning vid den arkeologiska utredningen, som objekt KM5–6. Fornlämningen bör ses som en fortsättning av Kristberg 205 och som registrerats längre åt sydväst. Namnet har inte påträffats någonstans i arkivmaterialet eller den äldre litteraturen, men namnet *Gröna vägen* har använts av förbipasserande under undersökningarna, liksom namnet *Grönvägen*, som därmed har brukats om både torpet och vägen. Rimligen har namnet på torpet redan tidigt genom namnsuccession övergått från väg till bebyggelse, vilket därmed gör att vägen bör vara äldre än 1751, den tidpunkt då namnet första gången noteras ha använts om bebyggelsen.

Vägen löper, åtminstone i yngre kartmaterial, en knapp kilometer mellan de gamla landsvägssträckningarna Motala–Husbyfjöl och Tjällmo–Husbyfjöl, som en genväg för de som färdats mellan Motala och Tjällmo, och har kortat ner avståndet med drygt 800 meter. Gröna vägen har då löpt ungefär från den äldre lägenhetsbebyggelsen Grinden/Gubbsätter i sydväst till lägenhetsbebyggelsen Galtbron i nordost, strax söder om där bäcken från Långsjöarna passerar den bro som givit bebyggelsen dess namn. I äldre kartmaterial är Gröna vägen svårare att följa och det tycks tidigt även finnas en eller flera alternativa sträckningar som löpt längre västerut närmare torpet Björka och som

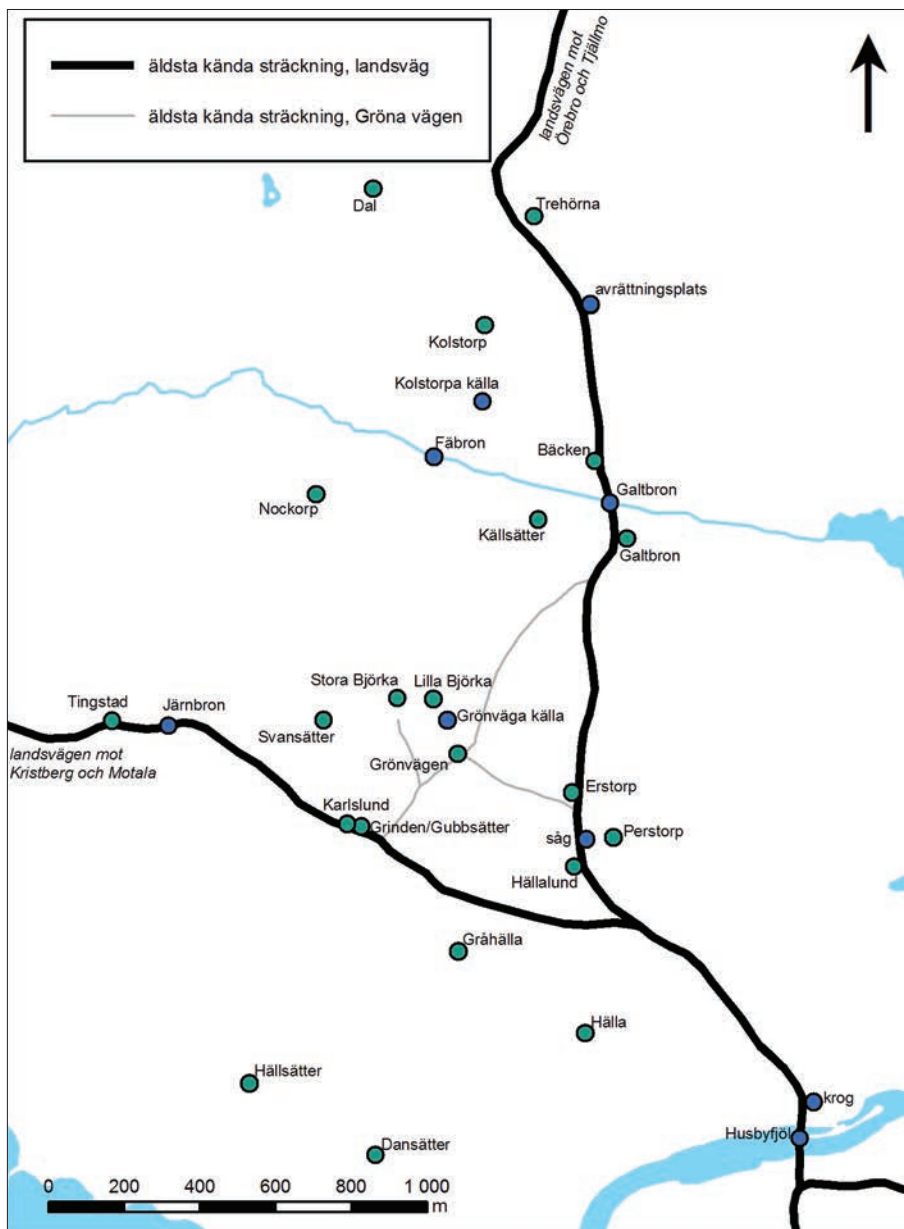
passerar bäcken vid vad som kallas Fäbron och sedan torpet Kolstorp, innan vägen mynnar ut på landsvägen några hundra meter norr om bebyggelsen Bäckén och Galtbron (figur 14). Det är tydligt att vägen inte kan värderas som endast en brukningsväg. Vägen löper mellan flera olika bebyggelseenheter lydande under olika hemman, den förbinder två landsvägar och man kan notera att vägen i allt väsentligt även förbinder torpet Tingstad, som högst sannolikt utgjort den ungefärliga platsen för ett äldre tingsställe, med en äldre avrättningsplats, som redovisas strax intill gränsen för Bobergs härad's allmänningjord på kartor från 1705 och 1785 (LMA 05-KRI-36a; LSA D51-61:1).

På de ekonomiska kartorna från 1948 och 1980 upptas Gröna vägen med den sträckning som vi kan se i landskapet idag, även om en kortare sträcka sedan kartläggningarna har försvunnit med anläggandet av nuvarande riksväg 34. Sträckningen sammanfaller i de den södra delen, söder om riksväg 34, i princip även med kartmaterialet från andra halvan av 1800-talet, även om vägen efter hand tycks ha fått en mer uttalad krök runt och öster om torpet Grönvägen, samtidigt som bebyggelsen förskjutits något åt öster. På norra sidan om riksväg 34 löper dock vägen mer rakt under 1800-talet och får på 1900-talet en mer kurvig sträckning. På kartan över Olivehult från 1883 slutar dock vägen ungefär i höjd med viltstängslet på norra sidan av riksväg 34. De sträckningarna som löper längre västerut på kartmaterial från tiden 1798–1808 redovisar rimligen just alternativa sträckningar. Syftet med detta kartmaterial är att beskriva gränsdragningen mellan Svansätter och Dansätter och det är just i direkt anslutning till gränserna som vägarna redovisas. De vägar som ändå redovisas är inte fullständigt utritade, vilket är uppenbart när man studerar flera av kartorna samtidigt. Det ska också noteras att på några av de äldsta kartorna går det in en vägstump intill bebyggelsen Grinden/Gubb-sätter, på just det ställe där Gröna vägen tar av från landsvägen Motala–Husbyfjöl.

I det historiska kartmaterialet finns även ett par anslutande vägar till Gröna vägen. Strax söder om gränsen till detaljplaneområdet tog en mindre väg av åt nordväst mot torpet Björka, och i anslutning till torpet Grönvägen tog en annan väg av mot Erstorp, vilket fortfarande är fallet, nu emellertid avbruten på flera ställen med stängsel, och i sin nuvarande sträckning betydligt mer sentida. Det är denna sistnämnda vägsträckning som antas ha påträffats i schaktet O834 (se ovan under KM3).

Den arkeologiska utredningens objekt KM5 och KM6 är vägsträckningar som följer de nuvarande sträckningarna för Gröna vägen. Som KM5 upptogs även en del av den väg som tar av mot Erstorp. KM6 är en sträckning som i sin helhet har sitt ursprung under tidigt 1900-tal eller 1800-talets slut och därmed inte fyller rekvisiten för fornlämning. Vägen mellan Grönvägen och Erstorp har på samma sätt i sin helhet tillkommit efter häradsekonomiska kartan från 1868–1877 – den saknas på generalstabskartan 1878, men har i princip fått sin nu i landskapet synliga sträckning på kartan från 1883. Denna väg fyller alltså inte heller rekvisiten för fornlämning. Avsaknaden av vägen på generalstabskartan tyder likaså på att vägen varit av mindre betydelse, vilket även gör det tveksamt om den kan betraktas som mer än en brukningsväg.

Återstår då rekvisitet för varaktigt övergivande. I lämningstypslistan framgår att en väglämning *kan* bedömas som varaktigt övergiven om vägen inte längre används för sitt ursprungliga syfte. Delar av vägsträckningen torde fortfarande användas som körväg för maskiner och möjligen djurtransport och med säkerhet också som promenad- och motionsstråk för boende i området, men inte längre för sådan fordonstrafik och genomfart som tidigare varit fallet. För delar av den sträckning som registreras som KM5 visar detaljplanen att lämningen med planerad exploatering avses att tas bort och lämningen är därmed att betrakta som övergiven och med fornlämningsstatus i den stund den tas bort eller området hägnas in.

Figur 16. Orienterande karta som visar den äldsta kända sträckningen för landsvägarna strax norr om strömmen och den äldsta (fullständiga) sträckningen för den däremellan förbindande Gröna vägen (tillsammans med anslutande mindre vägar till Björkatorpen och Erstorp). Här markeras även i området kända historiska bebyggelsebeter och andra historiska platser av betydelse. Skala 1:20 000.

Vid förundersökningen bedömdes att objekten KM5–6 bättre kunde undersökas i ett senare skede. ”Gröna vägen” bör därmed kunna undersökas genom dokumentation av en eller möjligen ett par sektioner tillsammans med provtagningar i dessa, vilket lämpligast kunde ske i anslutning till ovan föreslagen slutundersökning av torpläget Grönvägen (KM2). I figur 17 visas förslag på alternativa sträckningar av vägen som lämpar sig för en sådan undersökning. Vid en avbanning av ytan för torplämningen KM2 är det därtill fullt möjligt att lämningar efter en äldre sträckning av vägen, som inte rundar torpbebyggelsen och som inte varit synliga ovan mark, kommer fram. Möjligtvis kan de två parallella mörkfärgningar som framkom i schakt O559 och som mättes in som A567 utgöra hjulspår i en äldre sådan vägsträckning.

Figur 17. Förslag på alternativa sträckningar för vidare undersökningar av KM5, inbegripande mark-ingrepp för sektionsdokumentation, där fornlämningen bedömdes ha högre potential. Utsnitt ur Fastig-hetskartan som bakgrund med detaljplaneområdets yttergräns utritad med fet svart linje. Skala 1:2 500.

Här föreslås att KM6 inte ses som fornlämning och därmed kan lämnas utan åtgärd samt att KM5, vars sträckning justerats sedan den arkeologiska utredningen, läggs samman med Kristberg 205 och bildar en sammanhängande fornlämning. Arkeologiska undersökningar av båda objekten bör därför kunna reduceras i förhållande till undersökningsplanen till att omfatta endast dokumentation av det kvarvarande objektet (KM5/ Kristberg 205) i ett eller ett par väl valda sektioner av vägsträckningen tillsammans med provtagningar, och föreslås lämpligast kunna göras i anslutning till och i samband med slutundersökningen av torpet Grönvägen (KM2).

Äldre vägsträckning Husbyfjöl–Tjällmovägen (KM7)

Den del av landsvägen, här kallad Husbyfjöl–Tjällmovägen, som föreslogs som fornlämning vid den arkeologiska utredningen, KM7, var aldrig aktuell för förundersökning och besöktes inte vid densamma. Landsvägen är känd från kartmaterial från 1600-talets slut. De äldsta kartorna är dock i regel förhållandevis småskaliga kartor, utifrån vilka exakt sträckning i terrängen är svårt att uppskatta. Liksom för KM5–6 gäller att en väglämning *kan* bedömas som varaktigt övergiven om vägen inte längre används för sitt ursprungliga syfte. Eftersom vägsträckningen här är avspärrad för genomfart uppfattas att så här är fallet, även om delar av vägsträckningen fortfarande kan tänkas användas som motions- och promenadtrafik.

Lämningen bedöms som fornlämning, men då den ligger omedelbart utanför detaljplaneområdet kan den lämnas därhän för vidare åtgärder.

Referenser

Otryckta källor

Mathias Bäck, mejlkorrespondens 2017-02-01 och 2017-02-02.

Josefina Kennebjörk, muntligen 2017-02-02.

Kennebjörk, Josefina & Berggren, Karin, *under arbete*. (Rapport för KM objekt nr 9. Riksväg 34, sträckan Borensberg–Ervasteby. Kristbergs socken. Motala kommun. Östergötland.)

Kennebjörk, Josefina & Berggren, Karin, *manus*. (Arkeologi utmed nya riksväg 34. Arkeologisk förundersökning av tre boplatsslägen utmed den nya sträckningen Ervasteby–Borensberg av väg 34. KM objekt nr 6, 9 och 10. Brånshult 2:5, Kristbergs klockaregård 1:1, Skrukarp 2:1, Stubba 2:1. Kristberg socken. Motala kommun. Östergötland. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2016:57.)

Kartmaterial

Informationssystemet för fornminnen (FMIS), RAÄ

Tillgängligt via Riksantikvarieämbetets (RAÄ) webbtjänst Fornsök:

<http://www.fornsok.se>

Kartvisaren, SGU

Tillgängligt på Sveriges Geologiska Undersöknings (SGU) webbplats:

<https://apps.sgu.se/kartvisare>

Jordarter 1:25 000–1:100 000

Lantmäterimyndighetens arkiv (LMA)

Tillgängligt på Lantmäteriets webbtjänst Historiska kartor:

<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor>

LMA 05–KRI-36a. ”Norra Allmänningen till Bobergs härad i Krigsbergs socken och Östergötland”. 1784–1785.

LMA 05–KRI-46. Rågångskarta utan titel. 1798.

LMA 05–KRI-47. Rågångskarta utan titel. 1799.

LMA 05–KRI-76. ”Karta öfver alla egorna till Olivehult med Säter och öfriga derunder lydande hemman Ströpla, Björknäs, Bockulla, Skalleby, Runnkärr, Segeby, Gubbarp, Stora Stubba, Kärrvalla, Ulfhult, Dala, Nockarp, Rödja, Bråta, Paradis, Dansätter och Åkerhult”. 1883.

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA)

Tillgängligt på Lantmäteriets webbtjänst Historiska kartor:

<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor>

LSA D51-61:1. ”Rågångar omkring Rödja och Ulfhult med dess afgärda hemman Dahln, Nockorp, samt Swansätter jemte Bråta”. 1798–1800.

LSA D51-17:1. ”Rågångar omkring Dansäter Rusthåls Ägor”. 1799.

Rikets allmänna kartverk (RAK)

Tillgängligt på webbtjänst Historiska kartor:

<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor>

Häradsekonomiska kartan. Kartblad Kristberg. J112-55-16. 1868-77.

Ekonomiska kartan. Kartblad Borensberg. J133-8F8d. 1948.

Ekonomiska kartan. Kartblad Borensberg. J133-8F8d. 1980.

Övrigt arkivmaterial

Bygdeband, SHF

Sveriges Hembygdsförbunds (SHF) öppna webbplats för lokalhistoriskt material:

<http://www.bygdeband.se/ombygdeband>

Landarkivet i Vadstena (VaLA)

Tillgängligt via

– ArkivDigitals webbtjänst AD online:

<http://app.arkivdigital.se>

– Riksarkivets (RA) webbtjänst Svensk Arkivinformation (SVAR), Digitala forskarsalen:

<https://sok.riksarkivet.se>

Kristberg kyrkoarkiv.

Landsarkivets mantalslängder.

Ortnamnregistret i Uppsala (OAU), SOFI

Tidigare Ortnamnsarkivet i Uppsala,

tillgängligt på Institutet för språk och folkminnets (SOFI) webbplats:

http://www2.sofi.se/SOFIU/topo1951/_cdweb

Riksarkivet (RA), depå Marieberg

Tillgängligt via

– ArkivDigitals webbtjänst AD online:

<http://app.arkivdigital.se>

– Riksarkivets (RA) webbtjänst Svensk Arkivinformation (SVAR), Digitala forskarsalen:

<https://sok.riksarkivet.se>

Jordeböcker.

Kammararkivets mantalslängder.

Älvsborgs lösen 1571.

Samla, RAÄ

Riksantikvarieämbetets (RAÄ) öppna arkiv, tillgängligt som deras webbtjänst Samla:

<http://samla.raa.se>

Litteratur

- Carlsson, T. (red.) 2014. *This must be the place. Perspectives on the Mesolithic–Neolithic transition in Östergötland, Eastern Middle Sweden.*
- Carlsson, T. & Hagberg, L. 2014. *Stenåldersboplatser i Oxhagen, Kungs Norrby.* Särskild undersökning i samband med planerad utbyggnad av kraftledning. Östergötland. Motala kommun. Brunneby socken. RAÄ 139. UV Rapport 2014:159.
- Gottlieb, B. 1949. *Ur Östgöta krönikan. Kulturhistoriska anteckningar.*
- Holm, J. 2014. *Stenåldersboplatser, torp och vägar i utkanten av Borensberg.* Arkeologisk utredning, etapp 1 och 2. Fornlämning Kristberg 62:1. Olivehult 10:3 och 12:1. Kristbergs socken. Motala kommun. Östergötlands län. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2014:28.
- Molin, F., Gruber, G. & Hagberg, L. 2014. *Motala – a North European Focal Point? Lateglacial and Postglacial Pioneers in Northern Europe.* BAR International Series 2599.
- Norden, A. 1938. *Tingfjäl och bäsing. En studie över rätter tingstads inrättning.* Fornvännen 1938:5.
- Räf, E. 2004. *Borensbergs samhälle. Ny fjärrvärme.* Brunnby och Kristbergs socknar. Motala kommun. Östergötlands län. Arkeologisk etapp 2 och arkeologisk förundersökning. Östergötlands länsmuseum. Rapport 2004:46.
- Samuelsson, F. 2011. *2004 års fjärrvärmearbete i Borensberg.* RAÄ 126, 127 m.fl. Borensbergs samhälle. Brunnby och Kristbergs socknar. Motala kommun. Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll. Östergötlands museum. Rapport 2011:55.
- Svenskt ortnamnslexikon.* Wahlberg, M. (red.) 2003.
- Säll, E. & Johansson, M. 2015. *Vägar och stenåldersboplatser i Borensberg.* Arkeologisk förundersökning samt utökad förundersökning. Fornlämning Kristberg 202, 205 och 210. Olivehult 10:3. Kristberg socken. Motala kommun. Östergötlands län. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2015:58.

Tekniska och administrativa uppgifter

Arkeologisk utredning etapp 1

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM16048
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-6432-16, 2016-10-31
<i>Undersökningsperiod, fältinventering:</i>	2016-05-03–2016-05-04
<i>Utredningsområde:</i>	15,4 hektar
<i>Personal:</i>	Tom Carlsson (projektledare)
<i>Landskap:</i>	Östergötland
<i>Län:</i>	Östergötland
<i>Kommun:</i>	Motala
<i>Socken:</i>	Kristberg
<i>Fastighet:</i>	Olivehult 10:3 och 10:6
<i>Fornlämning:</i>	–
<i>Fastighetskarta:</i>	64F9BS Borensberg
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF 99 TM
<i>Koordinater:</i>	N 6491975–6492725/E 515315–515920
<i>Höjdsystem:</i>	RH2000
<i>Inmätningssmetod:</i>	GPS (Trimble Juno 3B)
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Ingen dokumentation förutom PM och föreliggande rapport arkiveras.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs.

Arkeologisk förundersökning

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM16119
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-2998-16, 2016-04-25
<i>Undersökningsperiod, schaktning:</i>	2016-11-08–2016-11-14
<i>Undersökningsområde:</i>	15,4 hektar
<i>Personal:</i>	Mattias Johansson (projektledare) Maria Sjöquist Magnus Petersson (grävmaskinist) Michael Axbom (grävmaskinist)
<i>Landskap:</i>	Östergötland
<i>Län:</i>	Östergötland
<i>Kommun:</i>	Motala
<i>Socken:</i>	Kristberg
<i>Fastighet:</i>	Olivehult 10:3 och 10:6
<i>Fornlämning:</i>	–
<i>Fastighetskarta:</i>	64F9AS Borensberg
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF 99 TM
<i>Koordinater:</i>	N 6492040–6492305/E 515485–515835
<i>Höjdsystem:</i>	RH2000
<i>Inmätningssmetod:</i>	RTK (Trimble GeoXR)
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Ingen dokumentation förutom föreliggande rapport arkiveras.
<i>Fynd:</i>	F1–20 (enligt fyndtabell).

Bilaga 1. Synliga objekt inom KM2

Stenröse, A433, närmast rektangulär, $2,2 \times 1,6$ meter stor (N–S) och 0,6 meter hög, bestående av tegel och natursten, upp till 0,5 meter stora. I NV tätare med sten, större nivåskillnad i V kanten. Längs ena kanten påträffades bland annat framsidan till en järnspis, märkt ”No. 1”. Stenröset uppfattades som ett spismursröse. Stenröset ligger mitt i en rektangulär, gles **stenpackning**, A419, cirka $5,5 \times 4,0$ meter (N–S), bestående av tegel och natursten, upp till 0,85 meter stora. Lämningarna är bevuxna med sly, mindre träd och mossa och delvis täckta med ris. Omedelbart V om stenpackningen står ett gammalt fruktträd.

Cirka 5 meter NV om stenröset finns en **syllstensgrund**, A913, cirka $4,0 \times 3,0$ meter stor (NV–SO), bestående av stenrader, 0,3–0,5 meter breda och 0,25 meter höga. Raderna består till viss del bearbetad sten, 0,3–0,6 meter stora. Tydliga hörn finns i N och V, och i övrigt tycks finnas en rumsindelning med ett rum i NV, cirka $4,0 \times 2,6$ meter stort, och möjligen ett i SO, även om det senare i så fall inte längre är fullständigt skönjbart. Omedelbart S om syllstensgrunden finns en oregelbunden **stenpackning**, A922, cirka $2,8 \times 2,0$ meter stor (NV–SO) och 0,25 meter hög, bestående av upp till 0,3 meter stora stenar. Lämningarna är bevuxna med mossa, sly och ormbunkar.

Bilaga 2. Schakttabell

Nr	Yta	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning/Lagerföljd	Anläggningar	Fynd
O243	KM1	6	1,6	0,15–0,20	Skogsmylla av humös mellanbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av grårött sandigt grus.		
O249	KM1	4	1,6	0,20–0,25	Skogsmylla av humös mörkbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av grårött sandigt grus.		
O254	KM1	6	1,6	0,20–0,30	Skogsmylla av humös mörkbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av grårött sandigt grus.		
O261	KM1	12	1,6	0,20–0,25	Skogsmylla av humös mörkbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av grårött sandigt grus.		
O269	KM1	9	1,6	0,20–0,30	Skogsmylla av humös mörkbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av grårött sandigt grus.		
O362	KM1	6	1,6	0,25–0,35	Skogsmylla av humös mörkbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av mellanbrunt småstenigt, sandigt grus.		
O368	KM1	3	1,6	0,20–0,30	Skogsmylla av humös mörkbrun grusig sand ner under förna och till botten av schaktet. Därunder undergrund av mellanbrunt stenigt grus.		
O372	KM1	13	1,6	0,15–0,30	Skogsmylla av humös mörkbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av mellanbrunt sandigt grus, med enstaka småsten i ytan.		
O383	KM1	3	1,6	0,25–0,35	Skogsmylla av humös mörkbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet med 0,05–0,30 m stora röjningsstenar liggande i ytan. Därunder undergrund av brunröd sand.		
O387	KM1	6	1,6	0,25–0,35	Skogsmylla av humös mörkbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av mellanbrunt sandigt grus, med enstaka småsten i ytan.		
O391	KM1	15	1,6	0,10–0,35	Skogsmylla av humös mellanbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. 4–5 halvmeter stora stenar i V delen. Därunder undergrund av rostrött grus.		
O402	KM1	4	1,6	0,10–0,35	Skogsmylla av humös mörkbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av brunrött sandigt grus.		I myllan påträffades en skärva flintgods med blå ornamantik, klart buteljglas samt en skärva glaserat rödgods (Inget tillvaratogs).
O406	KM1	4	1,6	0,20–0,35	Skogsmylla av humös mörkbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av brunrött sandigt grus, med enstaka 0,10 m stora stenar.		
O410	KM1	15	1,6	0,25–0,30	Skogsmylla av humös mörkbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av gråbrunt till brunrött sandigt grus. Ytterst få större stenar.		
O440	KM1	3	1,6	0,20–0,30	Skogsmylla av humös mellanbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av brunröd grusig sand med inslag av småsten, upp till 0,10 m i storlek.		
O444	KM1	15	1,6	0,20–0,30	Skogsmylla av humös mellanbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av brunröd grusig sand. I N delen med inslag av småsten, upp till 0,10 m i storlek.		

Nr	Yta	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning/Lagerföljd	Anläggningar	Fynd
O454	KM1	3	1,6	0,15–0,25	Skogsmylla av humös mellanbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av brunröd grovt grusig sand.		
O458	KM1	9	1,6	0,20–0,30	Skogsmylla av humös mellanbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av brunröd grusig sand.		
O463	KM1	3	1,6	0,20–0,35	Skogsmylla av humös mellanbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av brunröd grusig sand.		
O467	KM1	12	1,6	0,15–0,25	Skogsmylla av humös mellanbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av brunröd grusig sand.		
O471	KM1	2	1,6	0,15–0,20	Skogsmylla av humös mellanbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av brunröd grusig sand.		
O475	KM1	3	1,6	0,20–0,30	Skogsmylla av humös mellanbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av brunröd grusig sand och mycket småsten.		
O479	KM1	5	1,6	0,25–0,30	Skogsmylla av humös mellanbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av brunröd grusig sand.		
O483	KM1	5	1,6	0,20–0,40	Skogsmylla av humös mellanbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av brunrött sandigt grus och enstaka stenar, 0,10–0,30 m stora.		
O490	KM1	3	1,6	0,15–0,35	Skogsmylla av humös mellanbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Stort inslag av rötter. Därunder undergrund av brunrött sandigt fint grus med inslag av småsten.		
O494	KM1	4	1,6	0,25–0,35	Skogsmylla av humös mellanbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av brunrött sandigt fint grus.		
O498	KM1	15	1,6	0,25–0,35	Skogsmylla av humös mellanbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av brunrött sandigt morängrus och enstaka stenar, 0,10 m stora.		
O577	KM1	5	1,6	0,15–0,30	Skogsmylla av humös mellanbrun grusig sand under förna och ner till botten av schaktet. Därunder undergrund av brunrött sandigt grus, fläckvis med småsten, upp till 0,05 m i storlek.		
O200	KM2	7	2,9–5,0	0,30	Matjord av humös mellanbrun grusig sand under grästov och ner till botten av schaktet. Under myllan i delar av schaktet ett påfört lager av småsten och brungrått gruslager, uppfattat som vägfyllning. Detta lager, som ej genomgicks vid schaktningen hade tidigare genomgrävis av ett 0,55–0,70 m brett ledningschakt av mörkgrå silt. I övrigt undergrund av rödbrunt sandigt morängrus under myllan.	A225	I matjorden framkom taktegel (inget tillvaratogs).
O233	KM2	5	3,4–4,0	0,30–0,60	Matjord av humös mellanbrun grusig sand under grästov och ner till 0,30–0,40 m djup. Därunder 0,05–0,10 m tjockt humöst, brunsvart grus. Tvårs över mitten av schaktet, till 1,6 m bredd, genomgicks det senare lagret och noterades den där under liggande undergrunden av brunrött sandigt morängrus med visst inslag av småsten.		I matjorden framkom tegelbrockor, en handsmidd järnspik och blott buteljglas (inget tillvaratogs).
O559	KM2	15	1,6	0,15–0,30	Matjord av humös svartbrun grusig sand under grästov. Därunder undergrund av brunrött sandigt morängrus.	A567	Matjorden innehöll gott om tegelbitar, bl.a. från taktegel, upp till 0,1 m stora, därtill framkom i matjorden flintgods och ej glaserat rödgods (inget tillvaratogs).

Nr	Yta	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning/Lagerföljd	Anläggningar	Fynd
O581	KM2	4	1,6	0,20–0,25	Matjord av humös mellanbrun grusig sand under gråstörv. Därunder undergrund av brunrött sandigt grus, och rikligt innehåll av natursten, upp till 0,25 m i storlek. Tendens till mer sten i SV.		
O589	KM2	3	1,6	0,20–0,30	Matjord av humös mellanbrun grusig sand under gråstörv. Därunder undergrund av brunrött sandigt morängrus, och rikligt innehåll av natursten upp till 0,25 m storlek. I NV hörnet framkom i undergrunden även ett par 0,30 m stora stenar.		
O593	KM2	3	1,6	0,15–0,20	Matjord av humös mellanbrun grusig sand under gråstörv. Därunder undergrund av brunrött sandigt morängrus, och rikligt innehåll av natursten upp till 0,25 m i storlek.		
O597	KM2	10	1,6	0,15–0,25	Matjord av humös mellanbrun grusig sand under gråstörv. Därunder undergrund av brunrött sandigt morängrus, och rikligt innehåll av natursten, upp till 0,25 m i storlek.		
O623	KM2	7	1,6–2,9	0,20–0,55	Matjord av humös mellanbrun grusig sand under gråstörv, ner till 0,20–0,30 m djup. Därunder undergrund av brunrött sandigt morängrus, och mycket rikligt innehåll av natursten upp till 0,15 m i storlek. Sydvästra delen av schaktet togs upp som en utvidgning och grävdes med större djup, ca 0,25 m ner i undergrunden.		I matjorden framkom F14–16, varav F15–16 påträffades i den sydvästra utvidgningen av schaktet. Där till framkom i matjorden en tegelbrocka, samt ett tiotal bitar sekundärbränt takpannetegel och en bit ofärgat fönsterglas (fynd utan nummer tillvaratogs ej).
O633	KM2	3	1,6	0,20–0,35	Matjord av humös mellanbrun grusig sand under gråstörv, med störst tjocklek i SO. Därunder undergrund av rödbrunt sandigt morängrus, och rikligt innehåll av natursten, upp till 0,25 m i storlek.		
O637	KM2	10	1,6–3,9	0,20–0,40	Matjord av humös mellanbrun grusig sand under gråstörv som successivt övergår i ett mer gråbrunt, något askinblandat och "krispigt" lager (även i O764 och O786), som upptäcktes som ett odlingslager eller möjlig kultur-lager. Därunder undergrund av brunrött sandigt morängrus. I undergrunden syns mörka fläckar som skulle kunna vara spadstick.	A647, A653, A696	I det gråbruna lagret framkom F12–13 och F20. Där till framkom i samma lager en handsmidd järnspik och tegelkross, till viss del sekundärbränt (fynd utan nummer tillvaratogs ej).
O720	KM2	6	4,2–4,5	0,20–0,30	Matjord av humös mellanbrun grusig sand under gråstörv, med störst tjocklek i SO. Därunder undergrund av rödbrunt sandigt morängrus, och rikligt innehåll av natursten, framför allt 0,10–0,15 m stor, men enstaka upp till 0,20 m i storlek.	A712	
O731	KM2	16	0,7–5,0	0,15–0,25	Matjord av humös mellanbrun grusig sand under gråstörv, med störst tjocklek i SO. Därunder undergrund av rödbrunt sandigt morängrus, och rikligt innehåll av natursten, framför allt 0,05–0,15 m stor, men enstaka upp till 0,20 m i storlek. I den smalare, yttersta NNÖ delen av schaktet, nedanför ett hak som även kunde skönjas ovan mark omedelbart V om schaktet, bestod schaktet av en störning med fyllning av småsten, grus och något inslag av taktegel.	A748	I matjorden framkom F10–11 inom ytan omedelbart S om A748. Allmänt framkom i matjorden även tegel samt en glassjuckeangripen bit fönsterglas (fynd utan nummer tillvaratogs ej).
O764	KM2	6	1,6	0,20–0,25	Matjord av humös mellanbrun grusig sand under gråstörv som successivt övergår i ett mer gråbrunt, något askinblandat och "krispigt" lager (även i O637 och O786), som upptäcktes som ett odlingslager eller möjlig kultur-lager och sträcker sig över hela schaktet. Därunder undergrund av brunrött grusig moränsand, och måttligt innehåll av natursten, upp till 0,15 m i storlek.		I det gråbruna lagret framkom F17–18. I samma lager framkom även en handsmidd järnspik (tillvaratogs ej).
O768	KM2	4	1,6	0,20–0,35	Matjord av humös gråbrun grusig sand och inslag av enstaka småsten. Därunder undergrund av brunrött sandigt morängrus, och enstaka mindre sten.		
O772	KM2	6	1,6	0,25–0,40	Matjord av humös gråbrun grusig sand och inslag av enstaka småsten. Därunder undergrund av brunrött sandigt morängrus, och inslag av sten upp till 0,15 m i storlek.		

Nr	Yta	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning/Lagerföljd	Anläggningar	Fynd
O786	KM2	7	1,6–2,0	0,20–0,30	Matjord av humös mellanbrun grusig sand under gråstov som successivt övergår i ett mer gråbrunt något askinblandat och "krispigt" lager (även i O637 och O764), som uppfattades som ett odlingslager eller möjligen kultur-lager, men sträckte sig ej över hela schaktet utan förekom fläckvis. Under allt detta kom en undergrund av brunrött grusig moränsand, och måttligt innehåll av natursten, upp till 0,15 m i storlek. I undergrunden syntes mörka fläckar som skulle kunna vara spadstick. Undergrunden genomgicks ca 0,05 m i NO.	A802	
O817	KM3	11	1,6	0,50–0,65	Lagerföljd av ett flertal lager, uppenbart av påförda massor. Överst under gråstov, ner till ca 0,20 m djup, ett gråbrunt sandigt gruslager med stenar upp till 0,05 m stora. Därunder ett lager med rödbrun grusig sand, upp till 0,08 m tjockt. Därunder ett lager av beigebrun grusig sand, upp till 0,12 m tjockt. Därunder ett lager av brungrå slit med visst inslag av sand och grus, upp till ca 0,20 m tjockt, med inslag av rostbruna strimmor, upp till 0,03 m tjocka, i och omedelbart under. Därunder undergrund av brunröd sand, eller rödgul sand längst i N. Längs stora delar av västra schaktväggen är ovanstående lagerföljd störd av senare fyllning av gråbrunt grus/sand.		
O834	KM3	8	1,6	0,60–1,10	Lagerföljd av ett flertal lager, uppenbart av påförda massor. Överst gråstov och mylla till 0,08 m djup. Därunder flammigt lager av ljus-/mörkbrun matjord, upp till 0,23 m tjockt. Därunder kompakt, slitigt och sandigt grus-lager, med i botten upp till 0,08 m stora stenar, tillsammans upp till 0,14 m tjockt. Därunder lager av ljusst, rödbrunt, rent, finare grus, 0,08 m tjockt. Därunder lager av gråaktigt grus, något grövre än ovanliggande lager, upp till 0,10 m tjockt. Därunder lager av vitgrått kompakt grus, upp till 0,15 m tjockt. Därunder lager av brun, slitig sand, upp till 0,30 m tjockt, med i ytan infiltration från överliggande lager och genomgående någon inblandning av underliggande undergrund. Lagret kan eventuellt uppfattas som odlings-lager. De har alla täckt hela schaktets yta. Under alla dessa lager undergrund av rödgul sand. De påförda massorna upplätas här, möjligen med undantag av det understa lagret, som troliga rester efter den sentida väg-bank som finns på de ekonomiska karbladen från 1948 och 1980. Lagren var allmänt hårda, grusiga och mycket kompakta.		I de påförda massorna påträffades tegelflyk och flint-godsfragment. I det eventuella odlingslagret, det un-dersta lagret ovanför undergrunden, framkom också enstaka tegelflyk (inga fynd från schaktet tillvaratogs).
O838	KM3	16	1,6	0,25–0,70	Matjord av humös mellanbrun grusig sand under gråstov, ner till 0,25–0,40 m djup. Därunder undergrund av gulröd grusig sand. Undergrunden genomgicks ca 0,30–0,40 m i N delen av schaktet. I den N delen av schakt-et fanns störning med skarp nedgrävningskant och fyllning av beige sand. Genom hela detta material framkom även ett ca 0,80 m brett ledningsschakt som löpte i NÖ–SV riktning. I de mittersta och S delarna av schaktet fram-kom mot undergrunden, ett par tunna sot- och kolfläckar.	A872, A882, A894	
O846	KM3	5	1,6	0,25–0,30	Matjord av humös mellanbrun grusig sand under gråstov, ner till 0,50 m djup. Därunder undergrund av gulröd grusig sand. I undergrunden syntes plogspår som löpte i N–S riktning.		I matjorden framkom enstaka tegelflyk (tillvaratogs ej).
O850	KM3	4	1,6	0,55–0,65	Matjord av humös mellanbrun grusig sand under gråstov, ner till 0,30 m djup. Därunder ett påfört småstenslager, upp till 0,23 m tjockt. Därunder ett 0,08–0,13 m tjockt kulturpåverkat humöst lager av mörkt gråbrun slitig sand. Därunder framkom en anläggning, A860, i N delen av schaktet. I S hörnet biottades en bredbandskabel liggande i småstenslagret, varför grävningen avbröts. Anläggningen A860 genomgicks inte och schaktet togs aldrig upp ner till undergrund.	A860	En del av en slipsten framkom i matjordslagret närmast över småstenslagret. Denna lades tillbaka i schaktet efter foto (tillvaratogs alltså ej).

Bilaga 3. Anläggningstabell

Nr	Yta	Schakt	Typ	Storlek (m)	Djup (m)	Undersökt?	Beskrivning	Fynd
A225	KM2	O200	Stolphål	0,65x0,70	–	Endast framtagen i plan	Stenfyllt grop, med upp till 0,2 m stora stenar. Uppfattades som recent stolphål.	I ytan inslag av tegel (tillvaratogs ej).
A567	KM2	O559	Rännor (2 st)	Minst 2,3x0,3 resp. minst 2,0x0,4	–	Endast framtagen i plan	Två parallella rännor (NO-SV) med ca 0,80 m avstånd, bestående av omväxlande grå humös sand och gråbrun sandigt grus. Ej avgränsad i upptaget schakt. Uppfattades som körspar och/eller lämning efter en väg.	
A647	KM2	O637	Obestämd mörkfärgning	Minst 1,0x0,5	–	Endast framtagen i plan	Fyllning av mellanbrun sand. Ej avgränsad i upptaget schakt.	
A653	KM2	O637	Obestämd mörkfärgning	Minst 3,2x2,3	0,35	Endast två trancheér	Oregelbunden, med fyllning av mellanbrun sand samt inslag av ljusröda sandfläckar. I en av två noterade fördjupningar stort inslag av kol och sot. Ej avgränsad i upptaget schakt.	F1–6. Därtill framkom mycket tegel, bl.a. sekundärbränt, samt ett par bitar bränd lera och ett järnblecksfragment, 3–4 mm tjockt och 60 mm stort (fynd utan nummer tillvaratogs ej).
A696	KM2	O637	Ränna	1,5x0,6	0,27	Endast tranché	Oval Fyllning av gråbrun, flammig sand med kolsträck.	
A712	KM2	O720	Grop	1,0x0,9	0,35	50% (NO)	Fyllning av mylla av svartgrå sand och upp till 0,35 m stora stenar, dock mestadels under 0,05 m stora. Halva anläggningen maskingrävd.	En yttligt framkommen tegelbit (tillvaratogs ej).
A748	KM2	O731	Stenpackning	Minst 3,9x3,4	–	Endast framtagen i plan	Fyllning av grus och mörkbrun mylla, samt stora mängder sten, upp till 0,55 m stora, men huvudsakligen 0,10–0,15 m stor mycket rundad sten och enstaka 0,25–0,30 m stor skärvig sten. Endast partiellt framtagen.	F7–9 och F19. Därtill framkom tre millimeterjocka och kraftig rostangripna järnblecksfragment, 32–39 mm stora (tillvaratogs ej).
A802	KM2	O786	Grop(?)	Minst 2,6x1,9	0,15	Endast en kortare tranché	Varvig fyllning med 0,02–0,05 m tjocka varv av brungrå sand. Endast partiellt framtagen. Ritad (?), partiell sektion, C814.	
A860	KM3	O850	Stenpackning	Minst 3,0x1,4	–	Endast framtagen i plan	Stenpackning av enstaka huggen sten och annars rundad natursten, 0,20–0,35 m stora. Ev. del av sylvstensgrund.	Två skärvor brunglaserat rödgods, ett klen obränt ben, troligen från fågel (inget tillvaratogs).

Bilaga 4. Fyndtabell

Nr	Kontext	Material	Sakord	An- tal	Vikt (g)	Fragment?	Intakt?	Lager	Beskrivning/Kommentar
F1	A653	Keramik	Rödgoods	2	13	x			En bit från ett fat med sgraffito. Troligen inte äldre än 1700-tal, det sirliga mönstret talar för perioden 1720–1750 (Bäck, mejlkorrespondens 2017-02-01).
F2	A653	Keramik	Rödgoods	1	12	x			Mynningsbit från förvaringskruka i mörkbrunt tunt gods, troligen ljusbrännande lergods och mörk utvändig glasyr. Utifrån morfologin troligen inte äldre än 1700-tal, möjligen mitten av 1700-tal. Trolig import, även om fajanstabrikernas produktion av större brukskärl är bristfälligt utredd (och Rörstrand/Marieborg därmed inte helt kan uteslutas) (Bäck, mejlkorrespondens 2017-02-01 och 2017-02-02).
F3	A653	Keramik	Fajans	1	6	x			Mvcket sliten och sekundärbränd bit från tallriksbotten i fajans. Formen säger att det är en inhemsk produkt, rimligen från någon av Stockholmsfabrikerna Rörstrand eller Marieberg, även om andra tillverkare inte kan uteslutas. Datering inom ramen 1730-1780 (Bäck, mejlkorrespondens 2017-02-01 och 2017-02-02).
F4	A653	Glas	Kärl	1	4	x			Bit från skål i pressglas med transparent något grönaktig nyans och utvändig dekor.
F5	A653	Ben, obränt	Avfall	3	13	x			Bland benen finns förmodligen bitar av ulna och radius från nö, samt bitar av ospecificerat rörben från ett mellanstort däggdjur.
F6	A653	Ben, bränt	Avfall	26	8	x			
F7	A748	Keramik	Rödgoods	11	208	x			Bitar av fat/skålar av yngre rödgoods. Traditionell tidigmodern dekor i form av punkter och våglinjer, med framför allt brun och grön invändig glasyr. En av bitarna med ensamma våglinjer ger dateringar till tiden efter 1600-tal. Mynningsformer talar för dateringar till 1700-talets mitt och andra hälft (Bäck, mejlkorrespondens 2017-02-01).
F8	A748	Glas	Butelj	3	147	x			En bit från en butelj med grönt glas. Två bitar från en butelj med brunt glas, varav den ena är en bottendel med texten "5 LIT. SURTE". Surte glasbruk, strax norr om Göteborg, påbörjade sin tillverkning av buteljglas 1868. Noterbart är att buteljen omöjligt kan rymma 5 liter.
F9	A748	Ben, obränt	Avfall	1	5		x		Obränd tand från får/get (Kennebjörk, muntligen 2017-02-02).
F10	O731	Keramik	Rödgoods	19	204	x		Matjord, S om A748	Bitar av huvudsakligen fat från rödgoods, varav ett flertal har hemrad dekor och sgraffito. Fyra av bitarna är mynningsbitar, där formen är typisk 1700-tal. En av bitarna med vit och grön dekor. Hemningen, dekor i övrigt och kärlformerna ger tveklöst en datering till 1700-tal. Troligen 1720/30–1760 (Bäck, mejlkorrespondens 2017-02-01).
F11	O731	Glas	Kärl	1	9	x		Matjord, S om A748	Bit av glas med svagt kupig form och grönaktig, transparent nyans.
F12	O637	Keramik	Rödgoods	3	38	x		Gråbrunt lager	Två av bitarna av fat/skål av yngre rödgoods med hemrad dekor och sgraffito. Samma övergripande datering som F10. Mynningsformen antyder möjligen en något tidigare datering, typ 1710/20-1740, går dock inte utesluta litet senare datering (Bäck, mejlkorrespondens 2017-02-01). Tredje biten anonym.
F13	O637	Ben, obränt	Avfall	2	17	x		Gråbrunt lager	Ena biten utgör förmodligen os coxae/ilium från nö (Kennebjörk, muntligen 2017-02-01).
F14	O623	Keramik	Rödgoods	1	1	x		Matjorden	En liten och sliten bit av kärl dekorerat med horn. Blek i färgen, kanske till följd av att den klara glasyren varit oren. Viss osäkerhet i dateringen p.g.a. skicket, men troligen äldsta keramikramen i hela fyndmaterialet, tillsammans med F15, och datering till 1600-talets slut, även om en något senare datering inte kan uteslutas. Rimligen inom perioden 1670/80–1710 (Bäck, mejlkorrespondens 2017-02-01).

Nr	Kontext	Material	Sakord	An- tal	Vikt (g)	Fragment?	Intakt?	Lager	Beskrivning/Kommentar
F15	O623	Keramik	Rödgoods	1	1	x		Matjordens, utvidgning åt SV	Bit av kruka/skål dekorerat med utvändigt hornmåleri med bruna, röda och vita färger. Typen ligger vanligen i det sena 1600-talet. En rimlig datering ligger i perioden 1670-1700, eventuellt något årtionde yngre, men sannolikt ändå 1600-tal (Bäck mejlkorrespondens 2017-02-01).
F16	O623	Glas	Butelj	1	17	x		Matjordens, utvidgning åt SV	Bit från en butelj med brunt glas, troligen en bottenskräva.
F17	O764	Keramik	Rödgoods	7	18	x		Gråbrunt lager	Skärvor som på det stora hela inte kan dateras p.g.a. dåligt skick. Några bitar har vitslam- mad och brun dekor. En av bitarna är barockkalk med svart glasyr och därmed samtida med F14-15. Typen brukar påträffas i kontexter från slutet av 1600-tal eller tidigt 1700-tal (Bäck, mejlkorrespondens 2017-02-01 och 2017-02-02).
F18	O764	Ben, obränt	Avfall	8	41	x		Gråbrunt lager	Flera bitar utgör förmodligen tibia från nöt (Kennebjörk, muntligen 2017-02-01).
F19	A748	Glas	Kärl	1	1	x			En bit tunt ofärgat glas, något välv.
F20	O637	Keramik	Sten- goods	1	1	x		G råbrunt lager	Bit från kärl med brungrå glasyr på båda sidor.